

Barbara Ostafińska-Molik: *Postrzeganie siebie i własnego zachowania w kontekście zaburzeń adaptacyjnych młodzieży*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2014, 368 s., ISBN 978-83-233-3768-3

W recenzji wydawniczej omawianej tutaj monografii dr hab. Ewa Wysoka z Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach pisze, że „książka Barbary Ostafińskiej-Molik stanowi próbę egzemplifikacji teoretycznej, empirycznej i aplikacyjnej słabo eksplorowanego na gruncie polskiej pedagogiki mechanizmu autopercepcji (rozumianej wieloaspektowo) jako korelatu funkcjonowania psychospołecznego młodzieży w wieku gimnazjalnym (średniej adolescencji). Jest to mechanizm niezwykle istotny z punktu widzenia przebiegu rozwoju młodego pokolenia, traktowany przez Autorkę jako mechanizm adaptacji vs. dezadaptacji społecznej pomyślnego rozwoju i zaburzeń rozwojowych, przejawiających się w trzech ogólnie i specyficznie ujętych sferach funkcjonowania – aspektach tożsamości ja – ja (cechy osobowe), ja – inni (zachowanie wobec świata społecznego) oraz ja – zadanie (działania w podstawowych dla młodego pokolenia, ale wybiórczo ujętych dziedzinach)” (z okładki recenzowanej książki). Łatwo można się zorientować, że te interesujące zagadnienia stały się inspiracją do napisania recenzowanej publikacji naukowej, której autorką jest dr Barbara Ostafińska-Molik – pedagog, socjolog i terapeuta pedagogiczny, adiunkt w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Oddana do rąk Czytelników książka ujmuje niezwykle ważny proces samopoznawania (autopercepcji) od strony teoretycznej, empirycznej

i aplikacyjnej. Autorka podejmuje próbę „odpowiedzi na pytania: co jest ważne dla współcześnie dojrzewającej młodzieży, jakie są jej nadzieje i obawy, jak ocenia siebie, swoje zachowanie i swoje możliwości realizacji zadań” (*Wstęp*, s. 12). Trzeba jednak dodać, że Ostafińska-Molik opisuje sytuację spostrzegania siebie i własnej sytuacji życiowej przez młodzież przejawiającą zaburzenia zachowania.

Dr Barbara Ostafińska-Molik informuje, że „celem prowadzonych [...] badań było przedstawienie obrazu siebie i własnego zachowania u dorastających o zaburzonym zachowaniu – dokonane w kontekście obrazu samego siebie i własnego zachowania »posiadanego« przez młodzież, która nie ma trudności adaptacyjnych” (s. 116).

Samopoznanie siebie i własnej sytuacji życiowej jest zgłębianiem złożonych aspektów postaw człowieka (zbieraniem informacji na temat własnej osoby i tworzeniem wyobrażenia siebie), na które składają się doświadczenie, wyobraźnia, osobowość czy wyuczone mechanizmy reagowania na sytuacje. Autopercepcja stanowi przedmiot analiz dokonywanych przez różne gałęzie nauk o człowieku. Okres adolescencji to dla wielu młodych nadzwyczaj trudny czas. Czas ten jeszcze więcej problemów sprawia jednostkom, które przejawiają zaburzenia zachowania. Doświadczenie życia i percepcja świata, w którym żyje zarówno młodzież przejawiająca zaburzenia zachowania, jak i ta bez takich zaburzeń, są przede wszystkim zróżnicowane pod kątem odmiennego postrzegania tych aspektów przez jednostki z obu grup.

Młodzież z zaburzeniami zachowania różni się w wielu aspektach od młodzieży nieprzejawiającej takich zaburzeń. Różnice niejednokrotnie są bardzo złożone i wielorakie. Czasem trudno w jednoznaczny i prosty sposób odpowiedzieć na pytanie o przyczyny ich powstania. Autorka, jak sama zaznacza, analizuje jedynie najważniejsze różnice między tymi grupami młodzieży (por. s. 12).

Badaniami objęto grupy młodzieży będącej w drugiej fazie adolescencji, czyli w wieku od 14 do 16 lat, a więc w najbardziej „burzliwym” okresie życia. Aby ten czas zakończył się sukcesem, adolescent musi nabyć umiejętności umożliwiające mu przekształcanie rzeczywistości, w której żyje. Owa zdolność przekształcenia własnego świata zależy od postrzegania siebie i swojego zachowania.

Praca Barbary Ostafińskiej-Molik składa się ze *Wstępu*, trzech części prezentujących: problematykę badań w świetle literatury, metodologię przeprowadzonych badań empirycznych i analizę wyników badań własnych z implikacjami i rekomendacjami z nich wynikającymi, *Zakończenia*; publikację uzupełniają: bibliografia, aneks, spis tabel, spis rysunków, streszczenie w języku angielskim oraz indeks osób.

Pierwsza część, teoretyczna, zatytułowana *Problematyka badań w świetle literatury przedmiotu*, zawiera cztery rozdziały: 1. *Przestrzeń*

życiowa człowieka. Podstawowy zakres rozważań; 2. *Młodość i jej specyfika w kontekście biegu życia*; 3. *Percepcja siebie – przestrzeń myślenia o sobie i swoim zachowaniu*; 4. *Zachowanie i jego uwarunkowania*.

Autorka na podstawie dostępnej literatury omawia między innymi problematykę środowisk wychowawczych jednostki, czyli: rodziny, grupy rówieśniczej, szkoły, modele zdrowej osobowości, które wyznaczają kierunek procesu socjalizacji jednostki i cele wychowania. Ukazuje ponadto zaburzony proces socjalizacji kształtujący jednostkę, której funkcjonowanie społeczne jest nieprawidłowe.

Następnie prezentuje okres młodości i jego specyfikę w kontekście biegu życia; stwierdza, że „za jedno z ważniejszych zadań okresu dorastania uznaje się kształtowanie tożsamości” (s. 45). Omawia także kwestię kryzysu normatywnego (kryzysu tożsamości) w młodości i konieczność jego prawidłowego rozwiązania.

W rozdziale pt. *Percepcja siebie – przestrzeń myślenia o sobie i swoim zachowaniu* Ostafińska-Molik skupia się na omówieniu mechanizmów postrzegania świata społecznego, jakimi posługuje się młody człowiek w społecznym postrzeganiu siebie i innych.

Interesujący jest rozdział zatytułowany *Zachowanie i jego uwarunkowania*. Autorka monografii stwierdza, że „zachowanie jest najbardziej oczywistym przejawem aktywności ludzkiej, a wyposażone w znaczenie sensu, nazywane jest w socjologii działaniem” (s. 83). Przedstawia terminologię odnoszącą się do zaburzeń zachowania, kryteria i metody diagnostyczne zaburzeń zachowania i osobowości oraz typologię tych zaburzeń. W rozdziale tym zostały też pokrótce opisane teorie wyjaśniające zaburzenia w zachowaniu oraz wskazane różnice i podobieństwa między zaburzeniami, buntem i kontestacją. W ostatniej części rozdziału zaprezentowane zostały podstawowe (wybrane) modele pomocy osobom z zaburzeniami zachowania.

Druga część monografii dotyczy metod badawczych zastosowanych podczas badań empirycznych. Omawione tutaj zostały etapy procesu badawczego, przedstawione cel oraz przedmiot badań, problemy i pytania badawcze, zmienne i wskaźniki, wykorzystane narzędzia badawcze. Autorka zamieściła w tej części również opis badanej grupy oraz zrelacjonowała organizację i przebieg badań. Wskazane zostały także metody statystyczne wykorzystane w analizie.

Trzecia część pracy zawiera wyniki badań własnych i analizę tych wyników. Autorka poruszyła w tej części następujące zagadnienia: wyznaczniki oraz czynniki indywidualnego i społecznego funkcjonowania badanej młodzieży, a także obraz samego siebie i własnego postępowania w świadomości badanej młodzieży. Część wieńczy dyskusja, synteza wyników i postulaty istotne z punktu widzenia praktyki pedagogicznej.

Walorem omawianej książki jest jej aspekt praktyczny. Analiza przeprowadzonych badań oraz ich całościowa synteza pozwala bowiem na podjęcie próby nakreślenia działań profilaktycznych kierowanych do młodzieży z zaburzeniami zachowania i rekomendacji dla praktyki pedagogicznej (s. 323).

Autorka na podstawie badań własnych proponuje model oddziaływania interwencyjno-profilaktycznego stosowany wobec młodzieży z zaburzeniami zachowania, mający na celu pomoc tym osobom. Stwierdza, że „priorytetem wydaje się podjęcie działań kompleksowych, którymi należy objąć zarówno jednostkę, jak i jej otoczenie (rodzinę, grupę rówieśniczą i szkołę). Bezspornie też należy skonstruować program profilaktyczny koncentrujący się na zapobieganiu zaburzeniom w zachowaniu, które stają się predyktorem niekorzystnie wpływającym na rozwój jednostki. Powinny to być działania w dużej mierze nastawione na pracę z rodziną, w której wychowuje się młody człowiek. To tam bowiem kształtowane są pierwotne postawy społeczne. W konsekwencji też w rodzinie pierwotnie tworzy się adekwatna samoocena jednostki” (s. 323).

Ważne jest swoiste świadectwo autorki zamieszczone we *Wstępie*: „podkreślam moje głębokie przekonanie, że młodzieży z zaburzeniami zachowania nie należy izolować od naturalnego świata ich życia, przez dobór odpowiednich metod postępowania zaburzenia te bowiem można przezwyciężyć lub przynajmniej w znacznym stopniu ograniczyć. Wielokrotnie zetknęłam się z przypadkami bardzo skutecznej terapii. Jednostki skazane (także przez nauczycieli) na odrzucenie okazywały się tymi osobami, które później wiele osiągały” (s. 13).

Obok niewątpliwych walorów poznawczych recenzowane opracowanie, co należy podkreślić, ma również wartości aplikacyjne, pozwala – zarówno pełniącym już zadania pedagogiczne, jak i pragnącym je podjąć – właściwie postrzegać młodzież przejawiającą zaburzenia zachowania i nieść jej pomoc w trudnym procesie prawidłowego włączania się w życie społeczne.

Książkę należy polecić wszystkim zainteresowanym pedagogiką i resocjalizacją, w szczególności zaś rodzicom, nauczycielom, wychowawcom w różnych placówkach oświatowo-opiekuńczych oraz studentom pedagogiki i resocjalizacji.

Barbara Adamczyk